

การศึกษาชนิดและความหนาแน่นของริ้นฝอยทรายในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวภาคใต้ตอนล่าง

Study to the density of sandflies in the tourist place of lower southern part of Thailand

* อุบลรัตน์ นิลแสง และคณะ

**นายคม ชัยภักดี และคณะ

*สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 12 จังหวัดสงขลา กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข

**กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บทคัดย่อ

ริ้นฝอยทราย เป็นพาหะของโรคไลชมาเนีย (Leishmaniasis) ซึ่งปัจจุบัน โรคนี้มีปัญหาอยู่ในหลายประเทศทางแถบเขตร้อนและใกล้เขตร้อน ซึ่งประเทศไทยช่วงปี 2548 – 2551 ได้มีรายงานการพบผู้ป่วยโรคไลชมาเนียรายใหม่ประปรายอย่างต่อเนื่องทุกปีโดยผู้ป่วยส่วนใหญ่ไม่มีประวัติเดินทางออกนอกประเทศ สำหรับภาคใต้มีรายงานจำนวนผู้ป่วยมากกว่าพื้นที่อื่น ๆ และการสอบสวนทางกีฏวิทยาพบบางพื้นที่ที่มีริ้นฝอยทราย (sandfly) ชนิดที่นำโรคนี้อด้วย การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการหาชนิดและความหนาแน่นของริ้นฝอยทรายโดยสุ่มตัวอย่างสำรวจจากพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวภาคใต้ตอนล่าง 4 จังหวัด (ตรัง พัทลุง สงขลาและสตูล) จังหวัดละ 4 แห่ง กับดักแสงไฟ (light trap+dry ice) เป็นอุปกรณ์ใช้ล่อจับริ้นฝอยทรายตั้งแต่วันที่ 18.30-06.00 น. ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม และ พฤษภาคม-สิงหาคม 2553 ริ้นฝอยทรายตัวเมียทุกตัวที่จับได้นำมาจำแนกชนิด และวิเคราะห์ข้อมูล เป็นค่าร้อยละ กับความหนาแน่น (จำนวนตัว/ เครื่อง-คืน)

ผลการศึกษา พบ ริ้นฝอยทรายในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทั้ง 4 จังหวัดข้างต้น 11 ชนิด ได้แก่ *Phlebotomus argentipes*, *P. stantoni*, *P. papatasi*, *P. major*, *P. asperulus*, *Sergentomyia iyengari*, *S. gammea*, *S. indica*, *S. barraudi*, *S. anodontis* และ *S. pertuban* พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวของแต่ละจังหวัดที่พบชนิดริ้นฝอยทรายมากที่สุด คือ จังหวัดตรัง เป็นถ้ำเลเขากอบ จำนวน 8 ชนิด โดยมี *P. stantoni* มากที่สุด (ร้อยละ 63.24 ความหนาแน่น 12.50 ตัว/เครื่อง-คืน) จังหวัดพัทลุง เป็นอุทยานแห่งชาติเขาปู่ – เขาย่า จำนวน 8 ชนิด โดยมี *S. anodontis* มากที่สุด (ร้อยละ 54.78 ความหนาแน่น 5.15 ตัว/เครื่อง-คืน) จังหวัดสงขลา เป็นวัดถ้ำเขารูปช้าง โดยมี *S. gammea* มากที่สุด (ร้อยละ 43.75 ความหนาแน่น 5.95 ตัว/เครื่อง-คืน) และจังหวัดสตูลเป็นอุทยานแห่งชาติเกาะตะรุเตา จำนวน 9 ชนิด โดยมี *S. barraudi* มากที่สุด (ร้อยละ 35.86 ความหนาแน่น 2.08 ตัว/เครื่อง-คืน) พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่พบริ้นฝอยทราย *P. argentipes* พาหะสำคัญของโรคไลชมาเนีย คือ จังหวัดสงขลาที่วัดถ้ำเขารูปช้าง (ร้อยละ 0.36 ความหนาแน่น 0.05 ตัว/เครื่อง-คน) กับ อุโมงค์เขาน้ำค้าง (ร้อยละ 1.32 ความหนาแน่น 0.18 ตัว/เครื่อง-คน) และจังหวัดสตูลที่อุทยานแห่งชาติเกาะตะรุเตา (ร้อยละ 8.96 ความหนาแน่น 0.52 ตัว/เครื่อง-คน) แหล่งท่องเที่ยวที่สามารถจับริ้นฝอยทรายได้มากจะเป็นประเภทถ้ำกับอุทยานแห่งชาติ การศึกษานี้ได้ชี้ว่า ริ้นฝอยทรายทางภาคใต้ตอนล่างมีหลากหลายชนิดและสามารถพบได้ทั่วไปในแหล่งท่องเที่ยวโดยมีความความชุกชุมแตกต่างกันตาม

สภาพสิ่งแวดล้อม การเฝ้าระวังทางกัญญาวิทยาโรคพิษมาเนียในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีลักษณะสิ่งแวดล้อมต่างกันยังมีความสำคัญและจำเป็นต้องสำรวจต่อไปเพื่อการป้องกันและควบคุมโรคที่มีประสิทธิภาพ และมีข้อเสนอแนะว่าควรศึกษา ศักยภาพของรึ้นฝอยทรายชนิดต่างๆต่อการนำเชื้อพิษมาเนียที่พบในประเทศไทย ด้วยเพื่อระบุชัดเจนเกี่ยวกับการเป็นพาหะหลัก พาหะรองหรือพาหะสงสัย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัย เรื่องการศึกษาชนิดและความหนาแน่นของรึ้นฝอยทราย ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวภาคใต้ตอนล่าง ครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เป็นเพราะ ความร่วมแรง ร่วมใจ ของหลายฝ่าย สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 12 สงขลา จึงขอขอบพระคุณ ผู้เกี่ยวข้อง และมีส่วนสำคัญ ในการเก็บข้อมูล เพื่อศึกษาวิจัยครั้งนี้ นายแพทย์มานิต ธีระตันติกานนท์ อธิบดีกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ให้การสนับสนุนในการดำเนินงาน ขอกราบขอบพระคุณ นายจตุพร บุรุษพัฒน์ อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นายนิพนธ์ โชติบาล รองอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ที่ให้การสนับสนุนทำการศึกษาวิจัยในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ นายแพทย์สุวิษ ธรรมปาโล ผู้อำนวยการสำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 12 จังหวัดสงขลา ที่ได้ให้การสนับสนุนในการดำเนินงาน นางสาวกอบกาญจน์ กาญจโนภาส และนายวิรัช วงศ์หิรัญรัชต์ ที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำในการศึกษาครั้งนี้ จนประสบความสำเร็จ เจ้าหน้าที่ สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 12 และ ศูนย์ควบคุมโรคติดต่อโดยแมลงที่ 12.3 จังหวัดตรัง ที่ได้ให้การสนับสนุนการดำเนินงาน และพนักงานเจ้าหน้าที่ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทุกท่านที่ให้การสนับสนุนการดำเนินงานในพื้นที่ป่าอนุรักษ์และพื้นที่อุทยานแห่งชาติ สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณผู้ร่วมปฏิบัติงานในพื้นที่ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องทุกท่าน ทีมเยี่ยมนาม ไฉ้ ณ ที่นี้ ที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิจัย จนประสบความสำเร็จ

คณะผู้วิจัย

กันยายน ๒๕๕๓